

Een examen in meertaligheid: Een reactie op de reacties van collega's

An exam in multilingualism: Replying to my colleagues' comments

Jan D. ten Thije

Abstract

In this response, I take the concept of monolingualism as a starting point to reflect on the authors' comments regarding my lead article. For a long time, research in conversation analysis has mistakenly assumed that monolingual studies can explain universal conversation structures. Moreover, the new Common European Framework (2020) is also still based on separate monolingual tests. The authors agree that secondary school exams require thorough reconsideration. Greater focus on language training creating career opportunities in healthcare, media, advertising, marketing, government communications, and diplomacy could motivate students to embark on language studies. After all, students need to be prepared for a society that – as everyone agrees on – is multilingual.

Mijn voorstellen voor meer samenwerking tussen de Nederlandse Taalbeheersing en de studies van de Moderne Talen en Culturen in de inleiding van dit Perspectiefnummer van het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* hebben interessante reacties opgeleverd. Zij nuanceren mijn stellingname en leveren een verdieping en concrete uitwerking van de aangesneden problematiek. Het lijkt me interessant me te concentreren op hoe de auteurs aankijken tegen ééntaligheid. Hun analyse van ééntaligheid bepaalt immers hun visie op meertaligheid.

Eentaligheid

Koole (2022) biedt een interessante reflectie op de Amerikaanse en Brits-Engelse eentaligheid die binnen de conversatieanalyse jarenlang een geaccepteerd uitgangspunt was. Het beroemde artikel van Sacks, Schegloff,

Jefferson (1974) over beurtwisseling vermeldt niets over het feit dat deze structuren alleen in het Engels zijn onderzocht. De universaliteit van deze structuren werd geclaimd, terwijl ze slechts eentalig werden onderbouwd. Terecht wijst Koole (2022) erop dat pas door internationale discussies en onderzoek naar beurtwisseling in andere talen de oorspronkelijke eentaligheid is erkend en ondervangen. Eentaligheid was dus jarenlang de norm in de conversatieanalyse. Van conversatiestructuren die in het Engels geanalyseerd werden, werd aangenomen dat deze ook in andere talen aangetroffen konden worden. Zoals ik in mijn inleiding op dit themanummer laat zien, geldt dat voor veel meer taalbeheersingsonderzoek dat een vanzelfsprekende ééntalig uitgangspunt hanteert. Meer (internationale) samenwerking tussen collega's uit verschillende talenstudies zou een meertalig perspectief vanzelfsprekend moeten maken en het eentalige perspectief problematisch.

Van Mulken (2022) benadert eentaligheid op een andere manier, door in te gaan op de onhoudbaarheid van de term *non-nativeness* voor onderzoek dat een decennium geleden werd opgestart naar communicatieve verschijnselen van mensen die niet de meerderheidstaal gebruiken. Deze term bevestigt de eentalige dominantie van de nationale standaard. Van Mulken pleit voor de introductie van een nieuwe term *inclusivity in communication* om het onderzoek naar de werking van taalnormen in meertalige communicatie te onderzoeken. Deze benadering sluit aan bij de aanpak die Backus et al. (2013) voorstellen inzake inclusieve meertaligheid. Het gaat er immers niet alleen om de normen te onderzoeken die de keuze tussen verschillende talen bepalen, maar het is tevens belangrijk na te gaan hoe en waarom taalgebruikers in bepaalde situaties kiezen voor een van de meertalige modussen, zoals Engels als lingua franca, een regionale lingua franca, codewisseling, luistertaal of het gebruik van tolken en vertalingen (Ten Thijs, 2018). Dergelijk onderzoek is direct relevant voor de taalpolitiek, het taalbeleid en het taalonderwijs in een meertalige samenleving. Scholieren en studenten moeten immers leren beoordelen wanneer het cruciaal is om een perfecte foutloze tekst af te leveren in de nationale standaardtaal en wanneer een begrijpelijke tekst in een meertalige communicatieve modus voldoende is voor efficiënte en adequate communicatie.

In haar bespreking van het taalbeleid van de EU geeft Van Mulken aan dat er substantiële verbeteringen zijn gerealiseerd in de nieuwe versie van het Europees Referentiekader (ERK) (Council of Europe, 2020). Dat blijkt bijvoorbeeld uit het gebruik van de termen *hypertalige competenties* en *mediation*. Desondanks stelt ze dat er nog steeds een eentalig verzuiling aan dit instrument ten grondslag ligt. De beoordeling van de taalvaardigheid in verschillende talen wordt immers uiteindelijk apart per taal doorgevoerd. Meertaligheid blijft in het Europees Referentiekader helaas

nog een optelsom van eentalige competenties. Het wordt dan ook hoog tijd om het eerdergenoemde principe van efficiënt en adequaat communiceren in meertalige situaties nader uit te werken in beoordelingscriteria die als aanvulling of uitbreiding van de ERK-niveaus A1, A2, B1, B2, C1 en C2 kunnen dienen. Er ligt al het FREPA-model (Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures, Candelier et al., 2013), dat verder theoretisch onderbouwd en in het onderwijs toegepast kan worden. Curriculum.nu (2019) heeft hier eerste stappen gezet die uitwerking behoeven. De grote stap voorwaarts zal zijn af te stappen van de beoordeling van de taalvaardigheid in één taal en over te stappen naar de beoordeling van de succesvolle communicatie in een meertalige situatie.

Stronks (2022) richt de aandacht op het schoolvak Nederlands en de studie Neerlandistiek die op het leraarschap Nederlands voorbereidt. Ze stelt dat de studie Nederlands in Utrecht wel degelijk een meertalige grondslag heeft, omdat er aandacht is voor taalvariatie in Nederland. Vervolgens betoogt ze dat de studie Neerlandistiek niet alleen meertalig zou moeten worden, maar ook taal- en cultuuronderwijs nog meer met elkaar zou moeten integreren. Zo leren studenten een verband te leggen tussen de Nederlandse talen en Nederlandse culturele normen en waarden en hoe deze veranderen onder invloed van meertaligheid, internationalisering en interculturele contacten. Ze verwerpt mijn stelling dat het principe één land, één taal, één cultuur in het collectief bewustzijn van alledaagse taalgebruikers verankerd is. Dat gaat in ieder geval niet op voor de studie Neerlandistiek, stelt Stronks. De these van Hobsbawn (1983) over de *invented traditions* wordt in het Utrechtse programma immers uitgewerkt.

Grote waardering heb ik voor de vernieuwingen in de Neerlandistiek, maar ik vrees dat de situatie in het Nederlandse voortgezet onderwijs toch een ander, meer eentalig beeld laat zien dan Stronks vanuit de academia veronderstelt. Ik verwijs daarvoor naar het onderzoek dat Van Beuningen en Polišenská (2019) uitvoerden naar de praktijkopvattingen van docenten Nederlands en moderne talen in het voortgezet onderwijs. Uit hun inventarisatie blijkt dat 65 procent van de docenten een ééntalig onderwijsmodel aanhangt. Slechts dertien procent geeft aan dat meertaligheid benut wordt in hun onderwijs. Dat wil zeggen dat “leerlingen (...) expliciet gestimuleerd (worden) al hun talige kennis, ook die van hun moedertaal, te gebruiken in het leerproces” (ibidem, p. 30). Ten slotte wil 83 procent van de docenten wel iets met meertaligheid, maar zij missen de geschikte werkvormen, instrumenten en strategieën. Er is kennelijk een kloof tussen de meertalige zelfopvatting van docenten aan de universiteit en de eentalige opvatting van docenten in het secundair onderwijs.

Michel (2022) ontwikkelt een andere argumentatie over het eentalig paradigma. Zij stelt dat het anno 2022 “geen geheim (zou) moeten zijn dat meertaligheid de norm is op deze wereld” (2022, p. 31). Zij is het met mij eens dat het eentalige paradigma tekortschiet voor het leven in een meertalige wereld. Ze probeert ook een verklaring te geven voor de wijze waarop eentaligheid juist door het onderwijs ge(re)produceerd wordt. Kort gezegd komt haar redenering erop neer dat de aandacht voor grammatica en spelling van het Nederlands aan het begin van de basisschool bij kinderen de lol in en de fascinatie voor talen en meertaligheid ontnemt. Datzelfde geldt voor grammatica- en spellingonderwijs in de moderne talen in het voorgezet onderwijs. De prescriptieve bril die uitgaat van een eentalige norm ontnemt leerlingen de mogelijkheid zich te verbazen over de functies van taalvariatie en meertaligheid. Kinderen zouden juist moeten leren te reflecteren over welke talige middelen de nationale standaard aanbiedt en hoe deze vergelijkbaar zijn met de talige middelen die de meertalige communicatieve modussen te bieden hebben om de boodschap helder over te brengen in een meertalige situatie. Dat betekent bijvoorbeeld dat ze de vorm en de betekenis van vergelijkbare begrippen in verschillende talen moeten leren herkennen en kunnen toepassen om hun gespreksdoelen in meertalige situatie te bereiken. Onderzoek naar *valse vrienden* kan hier docenten en studenten helpen om meertaligheid als repertoire en niet als barrière te beschouwen. Met behulp van de begrippen die ik in mijn inleiding besprak, zoals *translanguaging*, *nexus*, *multicompetence*, en *inclusieve meertaligheid*, kunnen docenten de verzuilde eentaligheid overstijgen en hun meertalig onderwijs proberen vorm te geven (Ten Thije, 2022).

Taalonderwijs

Diverse auteurs dragen educatieve projecten aan waarmee aan verandering en verbetering van het taalonderwijs wordt gewerkt en die meertaligheid en transculturaliteit meer status moeten geven. Ze noemen onder meer het project rond *bewuste geletterdheid* (Neijt et al., 2016), *curriculum.nu*, de *Meesterschapsteam*, en de *Taalvriendelijke School*. Dat zijn allemaal belangrijke initiatieven waaraan meer aandacht moet worden besteed en waarvoor meer geld moet worden uitgetrokken.

De conclusie die auteurs ook trekken en die ik van harte onderschrijf, betreft de noodzaak om het eindexamen Nederlands en moderne vreemde talen te veranderen. Docenten werken volgens de eisen die het examen

stelt. Zolang de examens in het Nederlands en in de moderne talen in het voortgezet onderwijs op het eentalig paradigma zijn gebaseerd, zal het taalonderwijs niet wezenlijk veranderen. De voorbereiding van de toekomstige generatie op een meertalige samenleving vraagt om een grondige reflectie op de invulling en structuur van het examen. Behoort een examen in meertaligheid op basis van vaardigheden in meerdere talen wellicht binnenkort tot de mogelijkheden?

Curriculumontwikkelaars van de talen hebben hier een belangrijk taak te verrichten. Ik heb alleen niet willen beweren dat de studies van de moderne talen en het Nederlands zich alleen op de opleiding van docenten voor het voortgezet onderwijs zouden moeten richten. Daarom formuleerde ik mijn tweede stelling dat taalbeheersers en onderzoekers van moderne talen meer zouden moeten samenwerken. Die samenwerking moet leiden tot een verbreding van het beroepsprofiel van de moderne talen. Bij de taalbeheersing wordt immers onderzoek gedaan naar communicatieve verschijnselen in maatschappelijke domeinen zoals de gezondheidszorg, media, reclame, marketing, overheidscommunicatie en diplomatie. Dat zijn de domeinen waar ook talenstudenten, bijvoorbeeld na een master interculturele communicatie, een interessante baan vinden. Meer aandacht voor deze beroepsmogelijkheden in de meertalige samenleving zou leerlingen aan het eind van hun middelbare school kunnen motiveren om een talenstudie te beginnen. Dat daarvoor de structuur van eentalige moderne talenstudies heroverwogen moet worden ligt voor de hand. Binnen een aantal universiteiten zijn de moderne talen nog steeds in aparte afdelingen ondergebracht. Samenwerking kan worden bevorderd wanneer de academische organisatie die bevordert.

Het valt op dat geen van de auteurs ingaat op de sectorplannen die ik in mijn inleiding bespreek en die op dit moment in Den Haag en in het land voorbereid worden om de terugloop van het aantal studenten in de moderne talen en Nederlands tegen te gaan. Dat is begrijpelijk. Het is immers heikele materie. Maar uit mijn betoog moge duidelijk zijn dat voorkomen moet worden dat de nieuwe sectorplannen volgens het eentalig paradigma gestructureerd zijn. Als er voor elke taal een apart sectorplan wordt gemaakt, zal de stimulans om gezamenlijk te werken aan de ontwikkeling van een meertalig paradigma ontbreken. En dat terwijl leerlingen en studenten worden voorbereid op een samenleving waarvan iedereen het erover eens is dat deze meertalig gestructureerd is.

Referenties

- Backus, A., Gorter, D., Knapp, K., Schjerve-Rindler, R., Swanenberg, J., Thije, J.D. ten, & Vetter, E. (2013). Inclusive Multilingualism: Concept, Modes and Implications. *European Journal for Applied Linguistics*, 1(2), 179–215.
- Beuningen, C. van, & Polišíenská, D. (2019). Meertaligheid in het voortgezet onderwijs: Een inventarisatiestudie naar opvattingen en praktijken van talendocenten. *Levende Talen Tijdschrift*, 20(4), 25–36.
- Candelier, M., Camilleri Grima, A., Castellotti, V., De Pietro, J., Lőrincz, I., Meissner, F., Molinié, M., Noguero, A., & Schröder-Sura, A. (2013). *FREPA – A Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures: Competences and resources*. Graz: ECML.
- Council of Europe (2020), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/lang-cefr.
- Curriculum.nu (2019). *Leergebied Engels /MVT. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Engels /Moderne Vreemde Talen*. Geraadpleegd op 21 december 2021 op: <https://www.curriculum.nu/voorstellen/engels-mvt/>
- Hobsbawm, E. J. E., & Ranger, T. O. (red.) (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koole, T. (2022) Meertaligheid in Interactie-onderzoek. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 44(1), 24-29.
- Michel, M. (2022) Doe normaal in meer dan één taal! *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 44(1), 30-36.
- Mulken, M. (2022) Weg met Non-nativeness. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 44(1), 37-43.
- Neijt, A., Mantingh, E., Coppen, P. A., Oosterholt, J., de Glopper, K., & Witte, T. (2016). Manifest voor het schoolvak Nederlands: 'Bewust geletterd' als nieuwe koers. *Levende Talen Magazine*, 103(1), 28-29.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). A Simplest Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation, *Language*, 50(4), 696-735.
- Stronks, E. (2022). Meertaligheid en tekst- en cultuurverklaring: de toekomst van het schoolvak Nederlands. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 44(1), 44-51.
- Thije, J. D. ten (2018). Receptive multilingualism. In D. Singleton & L. Aronin (Eds.). *Twelve Lectures on Multilingualism*, 327-362. Bristol: Multilingual Matters.
- Thije, J.D. ten (2022). Meertalig perspectief voor de Nederlandse taalbeheersing. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 44(1), 3-23.

Over de auteur

Jan D. ten Thije is sinds november 2021 emeritus hoogleraar Interculturele Communicatie van de Universiteit Utrecht. Hij was achtereenvolgens werkzaam aan de Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Technische Universiteit Chemnitz, Universiteit van Wenen en wederom de Universiteit Utrecht. Tot juli 2022 is hij coördinator van het Project Meertaligheid en Medezeggenschap, een Utrechts project dat probeert bij te dragen aan een inclusieve academische gemeenschap van docenten en studenten (Universiteit Utrecht 2021). Hij is redacteur van het *European Journal of Applied Linguistics* (Mouton De Gruyter) en serieredacteur van de *Utrecht Studies in Language and Communication* (Brill).